

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
"ДУС-ДАГСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ОВЮРСКОГО КОЖУУНА"
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА

М
Директор школы
Приказ № 112
от «31» августа 2023 г.

"Согласовано"
Зам. директора по УВР
Севен-мт / Селен-оол С.В.
Протокол № 1
от "2" августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ

математика
(название предмета)
для 6 класса, на 2023-2024 учебный год

Автор учебника: Ормисов Д.Р. и др. Гумчум
Учитель: Севен-мт Селен-оол С.В.
Категория: учитель

Дус-Дар – 2023 г.

Төрээн чогаал 6 класс – 68 шак

Тема, эгениң ады	Программаның уjur-утказы	Шагы	Өөреникчилерниң күүседир уjurлуг кол-кол ажыл-чорудулгазы
Аас чогаалы – чоннуң эртинези			
<p>Улустуң аас чогаалы. Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар</p>	<p>Чечен чогаал уран чүүлдүң бир хевири. Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар: «Ай, хүн», «Чеди-Хаан сылдыс», «Үгер канчап дээрже үне бергенил?», «Кижини канчап эң-не күштүг амытан болганыл?», «Күскениң чылга киргени», «Үтүг-Хая дугайында тоолчургу чугаа», «Хайыракан», «Теве-Адар».</p> <p><i>Литература теориязы:</i> миф болгаш тоолчургу чугаалар</p>	8	<p>Сайгарып номчуур чогаалдар-биле таныжылга. Төрээн – тыва чечен чогаал уран чүүлдүң бир хевири дээрзин билип алыр. Төрээн (тыва) чогаалдың уран чүүлдүң өске хевирлериниң аразында туружун тодарадыр. Чуртталганы сөстүң уран чүүлүңгө чуруурунун онзагайын илередип билир. Кижиниң мөзү-шынарының болгаш эсткиттиг көрүжүнүң хевирлеттиренинге чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир.</p> <p>Чогаалды сайгарылгалыг номчууру азы сайгарылгалыг эдерти чугаалаар.</p> <p>Тоолчургу чугааларда болгаш мифтерде дылдың чурумалдыг аргаларын тывары болгаш оларның чечен чогаалга салдарын илередир.</p> <p>Бөлүктөп ажылдаары: «миф» (тоолзуг чугаа) болгаш «тоолчургу чугаалар» деп терминнерниң ылгавырлыг онзагайларын илередир. Делегей билип алышкынын, чүдүлгө болгаш кижилерниң алыс күзел дугайын мифтерде көргүскенин хайгаарап билир.</p> <p>Ниити ажылдаары: мифтерде болгаш тоолчургу чугааларда дылдың чурумалдыг аргаларын тывары болгаш оларның ажылгалының салдарын, уjur-утказын билип турар.</p>
	<p>Тоолчургу чугаа: «Амыр-Санаа дугайында төөгү чугаа», «Кыры сөөгү», «Хөөмейлээр Бүдүкпен».</p>	5	<p>Тоолчургу чугааларның идеялиг утказы-шынары-биле ажылдап билири.</p> <p>Амыр-Санаа болгаш Будукпенниң омур-хевириңде тыва чоннуң аажы-чаңының илереп келгенин бодунуң көрүжү, туружу-биле бадыткалдыг тодарадып билир: мөзү-шынарының төлөптүү, чөптүг аажы-чаңы, төрөөн чуртунга шынчы бараан болуп чорууру.</p>

	<p>«Тоолчургу болгаш төөгү чугаалар дугайында»</p> <p><i>Литература теориязы: тоолчургу чугаа</i></p>		<p>Гиперболаның чогаалдарда салдарын тодарадып билири. Янзы-бүрү чоннарның аас чогаалының хевирлеринде (мифтерде...) октаргай, делегей, кижидугайында ниитичүүлдерни ылгап, тодарадып билер.</p> <p>Практиктиг ажил: тыва литератураның төөгүзүндө тоолчургу чугаалар болгаш мифтерни шинчилээнин өөренири. «Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока» деп номнуң «Мифы, легенды, предания тувинцев» деп кезээ-биле таныжылга</p>
	<p>Тыва улустуң ырлары:</p> <p>«Кадарчы», «Ала караан дешкен болза», «Межегей», «Самагалдай», «Хандагайты», «Очаландан кедилерин», «Тооруктуг долгай Тандым», «Өдүгөн-Тайга», «Чашпы-Хемим», «Алды баштыг Кара-Дагны», «Дөге-Баары».</p> <p><i>Литература теориязы: тыва улустуң ырлары</i></p>	5	<p>Таблица-биле ажил: «Тыва улустуң ырларының темаларының хөй янзылыы».</p> <p>Улустуң ырыларында чоннуң төөгүзүн, ёзу-чаңчылдарын, тыва кижиниң иштики делегейин тып шинчилээр, өөренир.</p> <p>Тыва улустуң ырларының, кожамык ырларның сагыш-сеткил илередип турар онзагайын билер, сайгарар, дылының тема аайы-биле бөлүктөп, тодарадып билири.</p> <p>Чогаадыкчы ажилдаары: улустуң ырларын күүседир. Чоннуң амыдыралының төөгүзү, мөзү-шынарга хамаарышкан үнелерге хамаарыштыр өөредиглиг чугааны чорудар.</p>
	<p>Кожан ырлар</p> <p><i>Литература теориязы: частушки</i></p>	2	<p>Тыва улустуң кожан ырларының көшкүн чоннуң амыдыралынга кандыг салдарлыг чораанын тодарадып билер.</p> <p>Чиге, тода, чидиг угаан сиңирген чоннуң кожан ырларының дылының онзагайын, тодарадып билер.</p> <p>Кожан ырыларның аялгаларының янзылары-биле таныжылга. Кожамыктап ырлап билер.</p> <p>Бөлүктөп ажилдаары: чоннуң эрги болгаш амгы үениң кожан ырыларын тема аайы-биле бөлүктөп, деңнеп шинчилеп билер.</p>
	<p>Алгыш-йөрээлдер</p> <p><i>Литература теориязы: алгыш-йөрээлдер</i></p>	3	<p>Алгыш-йөрээлдер улустуң аас чогаалының бир хевири деп билер, оларның идеялиг утказы-шынарын толгаш тема аайы-биле бөлүктөп тодарадып өөренир.</p> <p>Таблица-биле ажилдаары: алгыш-йөрээлдерниң бөлүктээшкинин, ужур-утказының, тургнузуунуң, хемчээлиниң онзагайларын тодарадып билер.</p>

			Алгыш-йөрээлдерниң хевирлери болгаш идеялиг утка-шынары-биле таныжылга.
	<p>Хамнар алгыштары. Таңды алгааны. Чаш уруг алгааны. Шагаа байырлалын алгааны.</p> <p><i>Литература теориязы:</i> заклинания <u>дилег</u>, <u>тейлээшкин</u>, <u>мөргүл</u></p>	4	<p>Хамнаашкын – тыва чоннуң бурунгу чүдүлгези, алгыш жеп жанр-биле таныжылга. Хам алгыштары – “тыва дылдың онзагай байлаан көргүскен национал байлак”, “шүлүк чогаалының эң-не бурунгу эртинези” дээрзин билип алыр.</p> <p>Алгыштарның ужур-утказының, уран чечениниң болгаш тургузуунуң онзагайы-биле таныжар база тодарадып билир. Бодунуң хамаарылгазын илередири. Амыдыралчы үнелер дугайында өөредиглиг чугаага (өөренгенинге хамаарыштыр) киржир. Аянныг номчулга.</p>
Авторлуг тоолдар	<p>С. А. Сарыг-оол. Сказка «Агар-Сандан ыяш»</p> <p><i>Литература теориязы:</i> гипербола болгаш литота</p>	3	<p>Чаа үе, чаа амыдырал – хувискаал (революция) темазын онзагай аян-биле дамчытканының дугайында чугаалажыр.</p> <p>Аас чогаал-биле харылзаалыын тодарадыр.</p> <p>Ниити ажылдаары: чогаалдың дылының уран-чечени, чогаалчының дылының онзагайын тодаргайлап, илередип ажылдап билир.</p> <p>Гипербола болгаш литота дугайында билиг-биле таныжары, оларның чечен чогаалга салдарлыын илередири.</p> <p>Тоолдарда гипербола болгаш литоталарны тодарадыр.</p> <p>Бот-тускайлаң ажылдаары: бодунуң тоолун чогаадыры (шилилге-биле: аас болгаш бижимел)</p> <p>«Агар-Сандан ыяш» деп тоолда бар дээрзин билип алыр.</p> <p>Шилилгелиг онаалга: Тоолдарда гипербола болгаш литота, символдуг омур-хевир деп темаларга дыңнадыг кылыр.</p>

<p>Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы Тываның орус дылдыг чогаалчыларның шүлүктери</p>	<p>Братья Гримм. Тоол «Ак чылан» (очул. А. К. Калзан). С. В. Козлова. Шүлүк «Аъттыг-шеригжи кыс».</p>	<p>3</p>	<p>Тоолдун идея-тематиктиг угланышыны тодарадыр. Чогаалда мөзү-шынар айтырынын болгаш ооң кижизидикчи салдарын илередир. Авторлуг болгаш тоолдарда ниити болгаш ылгавырлыг талаларын, аргаларын тыпкаш, оларның онзагайларын сактып, ниити илередири.</p> <p>«Аъттыг-шеригжи кыс» деп чогаалда лириктиг маадырның аажы-чаңының онзагайын илередир. Чогаалдың чугулазының болгаш чоннуң маадырларының – эки турачыларның аажы-чаңында ылгавырлыг талаларының дугайында тодарадып өөренир. Ада-чурттуң улуг дайының чылдарында тыва эки турачыларның, совет чоннуң маадырлыг чоруктарының дугайын өөрениринин чугулазын тайылбырлап билир.</p>
<p>Ойнай-сылдай сойгалажыр</p>			
<p>Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы</p>	<p>К-Э. К. Кудажы. Басня «Маргылдаа». С. С. Сюрюн-оол. Басня «Аът биле Оор»</p>	<p>5</p>	<p>Басняда чидиг айтырыг болгаш сургаалдыг утказын тодарадып билир. Ниити ажылдаары: маадырларны деңнээри болгаш аажы-чаңыга үнелел берип билир. Маадырларны деңнеп сайгарары. Авторнуң туружун илередип, сюжет, тургузуг талазы-биле чураанының онзагайын илередири. Басняны рольдап аянның номчууру. Басняны шээжи-биле номчууру. Словарь-биле ажыл: фразеологизмнернин утказын тайылбырлаар. Басняның мөзү-шынар болгаш кижизидикчи салдарын делгеренгей тайылбырлап билир. Басняларның маадырларының аажы-чаңыга үнелел.</p>
<p>Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы</p>	<p>И. А. Крылов. Басня «Шиижек биле көге-буга» <i>Литература теориязы: басня</i></p>	<p>3</p>	<p>Басняны рольдап аянның номчууру. Ниити ажылдаары: басняда кижилер аразында хамаарылганы, кижилерде ниити болгаш ылгалдыг аажы-чаңнарны тодарадып билир. Авторнуң маадырларына, оларның аажы-чаңыга хамаарылгазын</p>

			<p>илеридир база кажар дилгиниң аажы-чаңын тодарадырда, кылыг сөстөрниң салдарын илередип билир.</p> <p>Крыловтуң басняларында мөзү-шынар айтырыын болгаш ооң кижизидикчи салдарын сайгарып илередир.</p> <p>Литературлуг терминнерге хамаарышкан сөстөрни шиңгээдир, сөзүглелдерни чаа билигни ажыглап, сайгарып билир.</p> <p>«Басня» деп билиишкинни шиңгээдири. Басня жанрының тывылганын болгаш дыл, тургузуг талазы-биле онзагайларын илередир.</p> <p>Эрте бурунгу үениң болгаш амгы үениң басняларнын онзагайларын тодарадып, деңнеп сайгарар.</p> <p>Бөлүктөп ажылдаары: Шүлүк болгаш басня жанрының дөмей болгаш ылгалдыг талаларын тодарадыры.</p>
Элээдилер делегейи			
<p>Тыва чогаалчыларның проза чогаалы</p>	<p>С. К. Тока. Роман «Араттың сөзү» (шилииттинген эгелер)</p> <p>Мерген», «Тас-Баштыг», «Шаагай», «База кыш».</p> <p>С. А. Сарыг-оол. Чечен чугаа «Ол-ла Маскажык» (шилилгелиг эгелер).</p> <p>О. О. Сувакпит. Чечен чугаа «Буянның сергези».</p>	12	<p>Чогаалдың сөзүглели-биле таныжылга. Тоожунуң үзүндүлөрнүң ужур-утказын номчуп, сайгарылгалыг чугаага киржип турар.</p> <p>Чогаалдың амыдыралчы үндезиннери билир.</p> <p>Авторнуң туружун сайгарып билир, авторнуң туружунуң чогаалда илереп кээрин тодарадырып билир.</p> <p>Тас-Баштыгның овор-хевиринге үнелел кылып билир.</p> <p>«Ол-ла Маскажык» деп чогаалда бойдус чурумалының (пейзажтың) идея ажыдарынга салдарын билир. Тоожу жанрын рольдап аянынг номчууру.</p> <p>Чечен чугааның темазын, көдүрттүнген чидиг айтырыын тодарадыр.</p> <p>Дылдың чурумалдыг аргаларының оворлуг салдарын сайгарып билири.</p> <p>Чечен чуганың сайгарылгазы: дылдың чурумалдыг аргаларының, чогапалдың тургузуунуң онзагайының (пейзаж, интерьер, маадырның иштики монологу) идея болгаш тема ажыдарынга</p>

	<p>М. М. Дуюнгар. Чечен чугаа «Хлеб».</p> <p>Ш. М. Суван. Тоожу «Кижидүрүс» (шилелгелиг).</p> <p><i>Литература теориясы:</i> литературлуг маадыр</p>	<p>салдарын тодарадыр.</p> <p>Чогаалда болуушкуннарга хамаарыштыр бодунуң туружун бадыткалдыг илередип билир. Айтырыгларга аас-биле харыылаар. Калбак чогаалда лириктиг маадырның, авторнуң болгаш тоожукчу-авторнуң овор-хевирин тус-тус тодаргай ылгап, тайылбырлап билир.</p> <p>Маадыр болгаш прототип, авторнуң овору, авторнуң чогаадыкчы допчу намдары деп билиишкиннерниң эге чадазын билип алып, тодарадып турар.</p> <p>Сөзүглелден овор-хевирлерниң янзыларын: кижиниң, бойдус чурумалының, үениң уран-чечен оворун, чылдың уран-чечен оворун, дириг амытанның уран-чечен оворун, болуушкуннуң, бир чүүлдүң уран-чечен оворун илередип билир.</p> <p>Чогаалдың сюжединге дүүштүр эдерти чугаалаар, ооң тема и идея тодарадырынга онзагайын тодарадырыга, мөзү-шынар айтырыын тодарадырынга салдарын тодарадыры. Хар-оолдун аажы-чаңынга үнелел бээри. Жанрның онзагайын тодарадып, дылының чурумалдыг аргаларының тып, сайгарып билири.</p> <p>Сөзүглелге хамаарышкан айтырыгларга харыылап тура, чогаалдың утказын билип алып. Чечен чугааның кол идеязынтодарадыр.</p> <p>Чогаал маадырларынга хамаарылгазын бадыткалдыгилередип билир, оларның хөделиишкиннерин үнелеп турар.</p> <p>Персонажтарның чугааларынга дүүштүр диалог чугаа тургузуп билир. Тоожу жанрын сайгарып турар.</p> <p>Бөлүктөп ажилдаары: чогаал маадырларын деңней сайгарар.</p> <p>Маадырларга, оларның хөделиишкиннеринге хамаарыштыр бодунуң бодалын, туружун илередип билири.</p> <p>Калбак чогаалдың сюжедин сайгарарын билир. Чечен чугааның темазын, идеязын тодарадыр. Чогаалдың утказын сөзүглелге чоок эдерти чугаалаар. Чогаалда болуушкуннарга, маадырларга</p>
--	--	--

			хамаарыштыр авторнуң туружун илередип билир.
Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы	А. В. Неверов. Тоожу «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (очул. А. К. Делгер-оол)	1	Чуртта болуп турган амыр эвес үелерни көргөн херечи, бөдүүн чоннуң амыдыралын билир чогаалчы – А. Неверовтуң допчу намдары-биле кыска таныжылга. Тоожунуң темазын, идеязын тодарадыры. 12 харлыг Додонов Мишканың овор-хевиринге үнелел тургузуп билир.
Төрээн чуртум делгемнери			
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	Х. М. Ойдан-оол. Тоожу «Эзир» (шилиттинген эгелер). Ш. М. Суван. Чечен чугаа «Азыранды». <i>Литература теориязы: проза и лирика</i>	4	Чогаалдың тема болгаш кол идеязын тодарадыр. Маадырларның овор-хевиринге, аажы-чаңынга үнелелди берип билир. Тыва аңчыларның ёзу-чуруму, чаңчылдары-биле таныжылга. Чогаал маадырларын деңней сайгарып билир. Чогаалдың адын, ында сиңирген ужур-утканы илереттинген кол бодалды тодарадыры. Ниити ажилдаары: Соктайның портредин тургузары Чечен чугаада бичии уругларың болгаш улуг кижилерниң иштики делегейинге үнелел берип билир. Проза (калбак чогаал) болгаш лирика жанрларының ниити болгаш ылгалвып турар талаларын тодарадып билир. Проза (калбак чогаал) болгаш шүлүк жанрларының ылгалдыг талаларының дугайында өөредиглиг чугааны чорудуп билир. Чогаалды сайгарар. Чогаадыкчы ажилдаары: бердинген тема ёзугаар чогаадыг бижири.
Төрээн чуртум делгемнери			

<p>Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы</p>	<p>С. А. Сарыг-оол. Шүлүк «Күс».</p> <p>М. Б. Доржу. Шүлүк «Экии, Тывам!».</p> <p>А. А.</p> <p>Даржай. Шүлүк «Өгге йөрээл».</p> <p>С. Б. Молдурга. Шүлүк «Амытаннар чылы»</p>	<p>4</p>	<p>Күс. Чогаалдың тема болгаш идеязын тодарадып, ужур-утказын бадыткалдыг илередип билири.</p> <p>Эжеш ажылдаары: шүлүктүн дылының чурумалдыг аргаларының тып, сайгарып билири.</p> <p>Шүлүктүн сагыш-сеткил илередип турар кол бодалын тодарадырынга дылдың кандыг аргалары салдарлыг болганын илередир.</p> <p>Бөлүктөп ажылдаары: лириктиг маадырның оуруу болгаш күскү бойдус чурумалы-биле ажыл.</p> <p>Аянның номчулганы чедингир күүседир.</p> <p>Күс дугайында орус болгаш өске-даа чогаалчыларның шүлүктери-биле таныжылга.</p> <p>Экии, Тыва! Шүлүкте илереттинген кол бодалга авторнуң хамаарылгазын илередип билир. Тема болгаш идеяны тодарадыр. Сөзүглелге даянып, Тываның оурунгабадыикалдыг үнелел берип билир.</p> <p>Өгге йөрээл. Шүлүктү аянның номчуур, идеялиг пафосту тодарадып билир. Дылдың чурумалдыг аргаларын, чогаалдың тургузуун (композицияны) онзагайлап билир. Чогаалдың ужур-утказынга авторнуң хамаарылгазын тодарадыр.</p> <p>Амытаннар чылы. Шүлүктү аянның номчулга. Чогаалдың идеялиг ужур-утказын илередир. Чогаалга даянып, чөөн чүк улузунуң ай-хүн санаашкынында ниити, бот-тускайлаң онзагай талаларын илередир. Тыва чоннуң чаңчылчаан ажыл-ижин, ёзу-чаңчыларын онзагайлап өөренир.</p>
<p>Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы</p>	<p>У. О. Оралбаев. Шүлүк «Тыва черге мөгейиг» (очул. Н. Ш. Куулар)</p>	<p>2</p>	<p>Чогаалчы О. Оралбаевтин чогаадыкчы намдары-биле таныжылга.</p> <p>Шүлүктү номчуп, ооң идеялиг ужур-утказын тайылбырлап илередип билир.</p> <p>Тыва чоннуң иштики делегейинин бай-байлаан чогаалга даянып тодаргайлаар.</p> <p>Авторнуң ажыглааны дылдың уран чурумалдыг аргаларын тып,</p>

			сайгарып, өөредиглиг чугаага киржир.
Көжеге-даа ажыгтынды			
Тыва драматургия	В. Ш. Көк-оол. Детская пьеса «Чаргы». Е. Т. Танова. Шии «Илбилиг согун». <i>Төлевилел ажылы</i>	3	Чогаалдың идеялиг ужур-утказын тайылбырлап билир. Чидиг айтырыглыг байдал: шииде чөрүлдээни илередип билир. Шииниң маадырларының овор-хевиригге үнелел бээр, оларны деңнеп, бадыткалдыг сайгарып билир. Маадырларның хөделиишкинигге хамаарыштыр бодунуң бодалын, туружун илередир. Шиини рольдап номчууру. Уруглар чогаалын бижииринге фантастика жанрының болгаш делегей, амыдырал дугайында шингээдип алырынга салдарын илередип билир. Шииниң улустун аас чогаалы-биле холбаалыын сайгарып шыдаар. Бердинген темага чогаадыг бижиир. «Көжеге-даа ажыгтынды!» деп төлевилел тургузарынга бөлүк-биле киржилгелиг ажылдап билир.
	Катаптаашкын, курлавыр	1	
	Нииги	68	

